

THÚ VÁY TAI

Bùi Minh Đức*

Thú vấy tai có thể là một trong những cái thú nguyên thủy của con người. Các nhà khảo cổ học đã tìm thấy những cái vấy tai của nhiều dân tộc ở những thời xa xưa, có cái cách đây đã mấy nghìn năm, từ Âu châu qua Á châu, từ Hungary qua xứ Tây Tạng (À propos de troussees de toilette, M. Colani, *BEFEO* 1934 và *BEFEO* 1933, 1936). Tại Việt Nam ta, vấy tai đã thành một nghề từ lâu, ít nhất là cũng đã hơn 200 năm. Nhiều bức tranh dân gian diễn tả lại các cảnh vấy tai ở Việt Nam hồi xưa lúc người Pháp mới qua nước ta, như các bản khắc vẽ trong sách sưu tập của Oger (*Technique du Peuple Annamite*, Henri Oge, Paris), hoặc của P. Huard et M. Durand (*Connaissance du Vietnam*), hoặc của A. Sallet (*Auricules d'Annam, Bulletin de la Société médico-chirurgicale de l'Indochine*, 1930) v.v... Các cảnh vấy tai này của người Việt Nam đã khêu gợi tính tò mò của nhiều người ngoại quốc. Trong văn phòng của GS Horst Wullstein, người thầy bên Đức đã dạy chúng tôi về ngành Tai học tại Đại học Wurzburg những năm 70 và là cha đẻ của ngành phẫu thuật Vá nhĩ quốc tế ngày nay, chúng tôi đã thấy ông trân trọng treo trên tường trước bàn làm việc của ông một bức tranh vẽ cảnh vấy tai ở một làng quê Việt Nam của một họa sĩ người Anh, bà Hà Văn Vượng, khi bà theo chồng về Việt Nam trong thế kỷ trước. Người giáo sư về Tai học nổi tiếng thế giới này, chưa bao giờ đến Việt Nam, đã chỉ tay vào người thợ vấy tai Việt Nam trên bức tranh đó và bảo với chúng tôi rằng người đang vấy tai này là “nhà Tai học tiên phong” của thế giới!

Ngày nay, cái thú vấy tai cũng đã được nhiều nhà Tai học nghiên cứu và khám phá ra rằng do sự kích thích của các đầu mút của dây thần kinh số X (*Vagus nerve*) cũng như sự liên hệ với các nhánh nhỏ của những dây thần kinh khác ở trong ống tai mà phát sinh ra cái “thú vấy tai”. Cũng chính vì các liên hệ thần kinh ở trong ống tai mà sinh ra các phản xạ khác nhau như phản xạ gây ra ho (*Cough reflex*), phản xạ gây khoái cảm tình dục ở những vùng gợi cảm của tai (*Erogenous zones*) chẳng hạn. Những phản xạ gây ra khoái cảm tình dục này thường ở sau vành tai, ở ngoài ống tai hay trong ống tai đều được các sách vở Tây y ngày nay nói đến và GS Lederer (Bộ môn Tai Mũi Họng, Đại học Chicago, 1962) đã không ngần ngại mà bảo rằng “khoái cảm vấy tai ngang với khoái cảm cao nhất của tình dục”. Do đó, có thể hiểu vì sao đã có nhiều người khi ngứa tai khẩn thiết thỉnh linh đã dùng ngay cây viết Bic trong túi áo mình để tự ngoáy lỗ tai, ngay ngoài đường ngoài sá, để lộ ra một bộ mặt méo mó, với đôi mắt lim dim hưởng thụ là cũng vì do ảnh hưởng của phản xạ khoái lạc đó. Ngay cả trẻ em đang nhỏ chỉ mới độ một, hai tuổi, mỗi khi được mẹ vấy tai cũng nằm im ra chiều khoan khoái, hưởng thụ. Nhiều nhà động vật học cũng đã nhận thấy phản xạ khoái cảm khi vấy tai ở loài khỉ, từ con khỉ *Macaccus Rhesus* cho

* California, Hoa Kỳ.

đến con khỉ đột *Ourang Outang* lớn như người chúng ta. Chúng cũng dùng ngón tay để vấy tai khi cần và cũng lộ ra một bộ mặt nhăn nhó, như đang bị mê hồn.

Bưu ảnh chụp cảnh hớt tóc và vấy tai ở Việt Nam năm 1909.
Nguồn: www.nguyentl.free.fr

Người ta vấy tai vì bị ngứa tai. Và theo phản xạ, khi ngứa tai, người ta sẽ lấy bất cứ vật gì để đưa vào tai cho đỡ ngứa. Cũng vì nhận thấy có thể gây nguy hiểm tổn thương khi vấy tai mà các bà mẹ bên Mỹ thường răn dạy con cái “không nên đưa bất cứ vật gì nhỏ hơn ngón tay vào trong tai!” Nhiều người cho rằng ngứa tai là do ráy tai nằm trong ống tai. Thật ra là do áp lực của cục ráy tai lớn đè trên ống tai hoặc do ráy tai di dịch trong ống tai, gây kích thích các đầu dây thần kinh trong ống tai nên mới có ngứa tai.

Có nhiều thứ ráy tai: ráy tai cục lớn hoặc ráy tai mềm vàng như mạch nha hoặc cứng và đen như đá, và ráy tai cũng có thể chỉ là bụi nhỏ, từng váng nhỏ bám vào thành tai. Các bụi ráy tai khô này thường bám vào đầu các lông măng trong ống tai, “đu đưa như khỉ đeo đột tre”, kích thích các đầu dây thần kinh trong tai và dễ gây ra ngứa tai. Ráy tai sinh ra do chất nhờn của các tuyến da trong ống tai tiết ra trộn với các tế bào chết của da tai mà thành. Ráy tai có vai trò bảo vệ ống tai để nước không thể vào được trong tai, có tác dụng như sấp che chở không cho dính nước. Do đó, ráy tai cũng đã được gọi là “sấp tai”. Ráy tai có nhiệm vụ che chở và bảo vệ cho da ống tai, làm mềm da ống tai và cũng làm cho bớt ngứa trong tai. Vậy mà mỗi khi bị ngứa tai, người ta lại tưởng rằng ngứa tai là do ráy tai nên lại lấy ráy tai ra. Khi không còn ráy tai để bảo vệ lớp da trong tai nữa thì tai lại càng ngứa hơn. Đó là một cái “vòng luẩn quẩn” ngứa thì vấy, vấy lấy ráy tai ra thì lại sinh ngứa thêm! Vì thế đã có một số bác sĩ chuyên khoa Tai học dùng ráy tai của người khác, thường là của vợ hay chồng, đặt vào trong ống tai của bệnh nhân để thay thế ráy tai đã bị lấy đi để chữa trị chứng bệnh ngứa tai kinh niên này. Ngoài ra, qua các khảo cứu khoa học

ngày nay, người ta còn nhận thấy khi người đàn bà nào có ráy tai quá ướt hay quá lỏng, nguy cơ bị ung thư vú ở người đó lại càng tăng. Lý do là vì tuyến vú và tuyến da trong tai cũng cùng một thứ, cùng một loại. Khi ráy tai là một cục cứng khô đen, rất có thể đó là mủ tai bị đông cứng. Mủ tai đã chảy ra từ một lỗ lỗ lâu ngày của màng nhĩ mà người bệnh không bao giờ biết, vì mủ tai vừa rỉ ra từ tai giữa qua lỗ thủng ra ngoài thì đã bị khô queo ngay.

Khi tai chảy mủ, thường có ngứa tai, không nhiều thì ít. Ngứa tai cũng thường đi đôi với ngứa mũi trong các trường hợp bị dị ứng (*allergy*). Trong các trường hợp này, nếu chữa viêm mũi dị ứng sẽ lành bệnh ngứa tai. Ráy tai thường không có mùi hôi bao nhiêu nhưng khi ráy tai có mùi hôi nồng nặc thì thường là do nhiễm trùng. Có thứ ráy tai lại hôi như mùi nước mắm, thường là dấu hiệu của viêm do nhiễm trùng tai do chất ăn mòn tai tên gọi là *Cholesteatoma*, một chứng bệnh cần được bác sĩ chuyên khoa về tai chữa trị, có thể phải làm phẫu thuật, nhất là ở trẻ em. Lại có thứ ráy tai đóng cục thật cứng, thật lớn, có khi lớn bằng cả ngón tay cái, choán cả ống nhĩ và ăn mòn cả ống nhĩ. Đó là thứ “ráy tai” sinh ra do một chứng bệnh đặc biệt gọi là *Keratosis Obturans*. Cục này có chứa chất ăn mòn xương tai, nên thường khoét lõm ống nhĩ, càng ngày càng lớn và mắc cứng trong ống tai rất khó lấy ra. Gặp trường hợp hiểm hoi này đôi khi phải làm phẫu thuật để lấy cục “ráy tai” đó ra và đồng thời phải làm sạch ống nhĩ. Đó là một thứ bệnh lâu năm và thường là do người bệnh không bao giờ sẵn sóc đến tai mình.

Ráy tai thường nằm nhiều nhất là ở phía ngoài ống tai. Ráy tai nằm phía trong sát màng nhĩ thường do ráy tai bị ướt vì nước chảy vào tai lâu ngày khô lại, bám chặt trên mặt của màng nhĩ. Thứ ráy tai này rất khó lấy ra bằng cung cách thông thường của các thợ váy tai và phải được sẵn sóc bởi các bác sĩ chuyên khoa về tai. Cố gắng lấy thứ ráy tai nằm sát màng nhĩ như thứ này khi không có đủ dụng cụ sẽ sinh ra đại họa với tai bị lỗ màng nhĩ và nhiễm trùng. Có người có rất nhiều ráy tai, nhưng cũng có người chỉ có chút ít ráy tai. Có người có ráy tai sinh ra rất mau nhưng cũng có người ráy tai sinh ra rất chậm. Có người lại có một tai nhiều ráy còn tai kia thì hầu như không có ráy vì người đó hay nằm nghiêng về một phía. Tai nằm ở phía trên thường có nhiều ráy đọng vào hơn là tai nằm dưới, nói theo phép trọng lực.

Và cuối cùng khi nói về bệnh “ngứa tai” ở những người “kín đáo thâm trầm”, có lẽ phải cần thêm một chút thận trọng. Nhiều người đã bị ngứa tai vì tánh hay lo sợ hoặc hay lo nghĩ. Bệnh ngứa tai này giống hệt bệnh ngứa đầu ngón tay với các mụn nhỏ có nước nổi dưới da. Cả hai đều do ảnh hưởng tâm trí mà sinh ra bệnh (*Psycho-somatic*). Tuy nhiên, người có thể “bị ngứa tai” do bệnh lo nghĩ tâm thần mà sinh ra đã đành nhưng đôi khi cũng có thể là vì họ đã phải nghe những chuyện không đúng ý họ, những chuyện thương luân bại lý và đó là “cái ngứa tai dạy đời”! Người Nam thì bảo là bị “điếc con ráy”!

*

* *

Váy tai quả đã là một cái thú muôn đời của người Việt Nam. Chẳng thế mà nghề thợ cúp tóc ở Huế đã có thể phát triển nhanh liền ngay sau khi chiếc “búi tóc” sau ót của giới đàn ông bị cắt bỏ với khẩu hiệu “húi hè!” vào những năm 1908

lúc bắt đầu phong trào Duy Tân, và những người thợ này cũng đã đưa ngay phần vấy tai và lấy ráy tai hấp dẫn vào nghề cúp tóc để phục vụ khách hàng. Ngay các người thợ cúp dạo ở Huế ngày xưa, với phương tiện tuy rất giới hạn mà cũng có mục lấy ráy tai cho khách hàng mỗi khi hớt tóc. Tất cả đều do nhu cầu và do sự đòi hỏi của khách hàng, vốn đã quá quen với nghệ thuật vấy tai từ lâu đời.

Cách đây hơn 150 năm, ở Huế có rất nhiều tiệm chỉ chuyên lấy ráy tai cho người ta mà thôi. Các tiệm này thường tập trung ở cửa Đông Ba. Ta hãy nghe ông Michel Chaigneau (con của ông Chaigneau, võ tướng người Pháp đã giúp vua Gia Long trong việc bình định quân Tây Sơn) đã mô tả trong cuốn sách “Kỷ niệm về Huế đô” (*Souvenirs de Hué*) của ông nói về các người thợ vấy tai (*Les cureurs d'oreilles*) ở Huế như sau: “Về ngã cửa thành phía Đông Nam (tức cửa Đông Ba) có những chòi dựng trên các cột tre, vách rơm, trước có liếp cửa chống lên chống xuống để mở và đóng. Bên trong có chiếc bàn khá sạch bên trên có đặt vài bình sành sứ, bên trong đựng các dụng cụ bằng tre trông như những chiếc tăm dài với một đầu dẹp lép, lại có vài dụng cụ khác bằng sắt hình lưỡi dao nhọn lớn nhỏ khác nhau, hình cái nhíp, hình cái móc hoặc các que bằng tre phía đầu có gắn chùm bông mềm. Bên cạnh bàn là một người ăn mặc sạch sẽ nhìn người qua kẻ lại trước mắt mình trông như mời chào họ. Tôi gọi họ là “thợ vấy tai” vì quả thật công việc của họ là lấy vấy từ trong tai các khách hàng ngang qua tiệm họ hoặc tại nhà riêng của khách hàng nếu có yêu cầu. Ai bị ù tai hay tai có vấn đề gì về tai hoặc thích được khoan khoái do gãi tai đều đến nhờ họ. Họ sẽ dùng các dụng cụ nhỏ của mình đưa vào trong tai một cách dễ dàng và lấy đồ nhớp trong tai ra, rồi lại lấy tăm có chùm bông đưa vào tai, quay quanh vài vòng, rồi lấy ra thổi bụi tai cho bay đi, rồi lại đưa vào một lần nữa, rút ra thổi bụi và thế là xong”.

Ngày nay, ở Huế đã không còn những cửa hàng chuyên lấy ráy tai như hồi xưa. Trong cuộc sống bây giờ, không ai có thể chỉ hành nghề vấy tai mà có thể đứng vững về tài chánh được. Người thợ hớt tóc ngày nay phải kiêm luôn nghề vấy tai và họ hành nghề với các tiết mục theo thứ tự như sau: hớt tóc, cạo râu, xoa bóp da đầu, cào gàu, vấy tai, gội đầu và chải đầu. Mục “vấy tai” thường là mục được nhiều người thích nhất. Người khách ngồi yên trên ghế và người thợ lấy ráy tai đứng hay ngồi sát bên cạnh rồi dùng các dụng cụ nhà nghề để khươi, móc ráy ra. Phần lớn các người thợ lấy ráy tai ngày nay trong các tiệm đều dùng thêm bóng đèn điện chiếu vào ống tai cho thật sáng để thấy cho rõ mà lấy ráy ra. Các thợ hành nghề di động, gọi là “thợ cúp tóc dạo”, thường không có đèn phụ chiếu vào tai mà chỉ dùng “ánh sáng đèn trời xuyên qua kẽ lá” mà thôi.

Các dụng cụ mà họ dùng để lấy ráy tai ngày nay hao hao giống các dụng cụ dùng trong ngành Tai học của y khoa Tây phương. Hồi xưa, các tiền bối của họ dùng cả dụng cụ bằng tre và bằng sắt như ông Michel Chaigneau đã tả trong sách *Souvenirs de Hué*. Ngày nay, các dụng cụ lấy vấy tai đều bằng sắt, bằng đồng hoặc bằng bạc. Dụng cụ quan trọng nhất là “cái vấy tai” thường bằng đồng, dài độ một gang tay, trông như cái muỗng nhỏ tí ti, dùng để khêu, để móc hoặc để khải trong ống tai. Dụng cụ thứ hai mà họ thường dùng là “cái mách chèo” nhỏ nhỏ, một đầu dẹp lép, rất mỏng để có thể lòn dưới ráy tai mà bóc tách ra khỏi thành tai. Khi ráy tai đã được bóc tách ra, người thợ dùng “cái nhíp” dài để gấp

nhẹ ra. Đôi khi họ còn dùng một thứ dụng cụ đặc biệt, một đầu là một sợi dây đồng li ti xoắn lại mà họ gọi là cái “đuôi tôm”, dùng để xoắn và lột lần ráy tai ra khỏi thành tai và đưa lần ra ngoài. Sau khi lấy ráy tai ra và tai đã sạch hết ráy tai rồi, người thợ dùng một que tre dài nhỏ ở đầu có gắn một chùm “lông măng vịt” mềm mại để vừa đưa vào tai, vừa “xe quanh” chiếc que để chùi sạch bụi ráy trong ống tai. Khi được chùi ống tai bằng dụng cụ này, người khách có cảm giác rất dễ chịu và thích thú. Khoái cảm này đã được nhiều người ví như là đã “làm tình”. Dùng đi dùng lại dụng cụ có gắn lông măng vịt này, lâu lâu người thợ vấy tai phải giặt rửa sạch lông vịt bằng cách rửa với nước và xà phòng, sau đó nhúng đầu có lông vịt vào bột Talc của trẻ em để cho mau khô mà lông không bị dính chùm với nhau, vừa chấm vào bột xong lại đem ra ngoài để thổi cho rơi bột ra.

Khi vấy tai, khách ngồi yên trên ghế, hay ở mép giường, đầu hơi nghiêng, vẹo qua phía bên không lấy ráy tai. Người thợ có thể đứng hay ngồi, một tay xách vành tai lên để làm thẳng ống nhĩ, cho dễ nhìn vào trong xa. Trước hết, họ phải cạo lông măng, còn gọi là lông tơ, trong ống nhĩ. Hồi xưa, người thợ có con dao con nỏ nhỏ có cán, đưa vào tai để cạo lông tai. Tuy nhiên, nhiều người khách cũng sợ nhiễm trùng lây bệnh từ người này qua người kia nên họ không chịu cách lau dụng cụ bằng cồn để sát trùng mà đòi hỏi người thợ phải chế cồn để đốt lên cho tiệt vi trùng.

Nhưng phương cách này không mấy thực tế vì sau khi hơi nóng, con dao cạo lông tai sẽ không còn sắc bén để hành nghề. Vì lẽ đó và cũng vì dịch lây bệnh AIDS nên ngày nay các người thợ vấy tai phải bỏ lưỡi “lam” của dao cạo Gillette nguyên xi trong bao giấy sáp thành từng mảnh nhỏ và gắn từng mảnh đó vào đầu một cán nhỏ bằng thép để cạo lông tai, vừa sắc vừa sạch. Khi cạo lông măng trong tai, khách cảm thấy rất thích thú, tuy hơi rùng mình “ghê sợ”, nghe lưỡi dao đang cạo “rột rột” trong tai mình. Họ ngồi yên, không dám ho, không dám nhúc nhích động đậy và cũng không dám cười. Thứ khoái cảm cao độ khi cạo lông tai là một thứ khoái cảm họ đã phải bỏ tiền ra mua và họ cảm thấy rất xứng đáng. Ráy tai mỗi lần lấy ra được người thợ dồn lại một đồng để dành cho khách xem sau khi vấy tai và cũng để cho khách soát lại xem thử có vết máu nào báo hiệu đã có tổn thương trong tai khách hay không. Mọi nhúc nhích cử động của dụng cụ trong tai đều đem lại cho khách một cảm giác thích thú đặc biệt mặc dầu cũng “hơi gờm” mỗi khi cảm thấy đau. Cảm giác chung là “vừa khoái lại vừa đau”, một cảm giác tương phản nhưng lại là thị hiếu chung của mỗi con người chúng ta. Sau khi lấy hết ráy tai rồi, người thợ dùng dụng cụ có gắn “lông măng của vịt” xốp xốp mềm mềm đưa vào tai, xoắn nhiều vòng để chùi sạch bụi ráy tai còn sót lại trong ống tai. Đưa que tre có lông vịt ra ngoài, người thợ thổi cho bụi bay rớt ra khỏi chùm lông măng vịt rồi lại đưa que lòn vào trong tai. Cũng xoay que bông nhiều lần cho người khách “sung sướng” rồi người thợ lại lấy que lông vịt ra, cũng thổi thổi thêm một lần nữa và chấm dứt vấy tai. Nếu khách còn muốn vấy thêm và nếu yêu cầu, người thợ sẽ dùng cái “mái chèo” hay “cái vấy tai” để cào nhẹ trong ống tai, đem lại cho khách sự thư giãn cùng sự khoan khoái tột cùng. Khi đã hoàn tất các “pha” trong vấy tai, người thợ dùng que tăm có đầu bông gòn nhỏ, tăm cotton và đưa vào tai khách để sát trùng. Còn làm tai khách lạnh và hơi rát. Biết ý, người thợ thổi nhẹ vào tai cho cotton mau bay hơi rồi

dùng ngón tay trở đè mạnh lên phần sụn trước tai, day vài cái cho khách “nghe rõ lại”. Cuối cùng, người thợ búng nhẹ vào ngón tay đang đè và nhấn trên tai đó, khách nghe lũng bùng trong tai, báo hiệu “lấy ráy tai” và “váy tai” đã chấm dứt. Khách có thể liếc qua đồng ráy tai để đánh giá “tay nghề” của người thợ. Đôi khi cũng có vết máu, khách biết ngay là có tổn thương nhưng cũng đành liều, không lẽ lại bắt đền! Tổn thương bên trong tai có thể chỉ là chột da, trầy da nho nhỏ nhưng sợ nhất là lủng lỗ tai. Nếu lỗ lủng không lớn và không bị nhiễm trùng tức vài ngày sau không đau, không sưng, không chảy mủ ra thì có hy vọng lỗ lủng trên màng nhĩ sẽ liền lại. Nhưng nếu về nhà vài ngày sau mà có mủ vàng chảy ra là biết màng nhĩ đã bị lủng và đang bị nhiễm trùng cần phải chữa trị. Thông thường, người ta dùng thuốc có kháng sinh để nhỏ vào tai, ít nhất cũng phải một hay hai tuần. Nếu về nhà vài ngày mà thấy đau nhiều trong tai, nhiều khi không thể há miệng ra thì phải biết là mình đã bị nhiễm trùng ống tai, có thể có mọt nhọt, có thể gây nóng sốt và thường là rất đau. Nhiều người đàn ông cũng đã phải rên la vì dưới da ống tai không đủ chỗ cho mủ mưng lên do da dính quá sát với sụn tai. Lẽ dĩ nhiên, khách phải đi khám bác sĩ chuyên khoa Tai. Biết khôn thì đã muộn nhưng ở đời, bất cứ ai cũng bị hấp dẫn bởi cái khoái cảm đi liền với váy tai. Tuy biết mà vẫn làm!

Ngày xưa, lúc chưa có dụng cụ như bây giờ, tiền nhân chúng ta phải dùng lông nhím để váy tai, cũng như họ đã phải dùng lông voi để làm tăm xỉa răng. Với đà văn minh của y khoa ngày nay, các nhà Tai học bây giờ khi soi vào tai để làm phẫu thuật phải dùng đến kính hiển vi phẫu thuật, cho phép họ thấy rất rõ trong tai, có thể tăng độ lớn lên đến 25 lần. Trước khi có kính hiển vi phẫu thuật, các bác sĩ Tai học cũng đã dùng các kính đeo mắt có độ cao để khám tai và làm vài phẫu thuật nhỏ. Dụng cụ dùng trong Tai học của Tây y cũng gần giống như vài dụng cụ nhà nghề của các thợ váy tai. Tất cả đều do nhu cầu đòi hỏi mà chế tạo ra. Tên các dụng cụ dùng trong ngành Tai học thường dùng tên người đã chế tạo ra dụng cụ đó ví dụ *Billeau Loop* (Vòng của bác sĩ Billeau), *House Pick* (Cái xóc của bác sĩ House) hay *Rosen Needle* (Kim của bác sĩ Rosen) chẳng hạn. Dùng nhíp trong tai nhiều khi cũng bất tiện, nên Tây y đã chế ra “kềm cá sấu” (*Alligator forceps*) rất nhỏ, với đầu gấp ngắn há miệng ra như cá sấu để gấp các mảnh nhỏ của ráy tai rồi đưa ra ngoài. Một dụng cụ rất tiện lợi! Ngày nay, tùy theo quen tay hay không, các người thợ váy tai ở Huế có thể dùng vài dụng cụ hơi khang khác một chút với các thứ dụng cụ đã tả ở trên. Mỗi người đều có bí quyết riêng của mình khi lấy váy tai. Đã có người cúp đạo ngồi dưới gốc cây dùng các tia sáng mặt trời chiếu xuyên qua kẽ lá, thứ ánh sáng của “trứng gà soi trên vách” mà các thi sĩ đã lãng mạn hóa trong thi văn, để cho chiếu vào ống tai người khách mà lấy ráy tai. Cũng là một sáng kiến của người Việt Nam mình, khi “túng thì phải tính”! Nói cho đúng cũng có người thợ váy tai dùng “kính lão” để thấy cho rõ nhưng phần lớn là dùng mắt trần, thậm chí có người chỉ dùng “đèn trời” mà váy tai chứ không dùng những nguồn sáng phụ để thấy cho rõ!

Các cụ ở Huế ngày xưa người nào khi đã đứng tuổi hay về già cũng thường có một chùm ba cái dụng cụ trong bọc, gọi là “bộ đồ làm tốt” cá nhân, gồm cái váy tai, cái nhíp và cái tăm bằng bạc hoặc bằng đồng. Các dụng cụ đó có chiều

dài độ một tấc. Cái váy tai thường được các cụ lấy ra dùng để khải trong tai mỗi khi thấy ngứa ngứa khó chịu hoặc để các cụ tự mình tách, nạy và khươi ráy tai ra. Cái nhíp con trong “bộ đồ nghề cá nhân” được các cụ dùng để nhổ râu cằm, nhổ tóc ngứa, nhổ râu tóc bạc, nhổ lông mày bạc hay dùng để lấy dằm dằm xóc vào tay, rất tiện dụng. Nhổ râu tóc ngứa cũng là một cái thú vô song của người già. Cái tấm bằng bạc hay bằng đồng với một đầu nhọn, đôi khi có móc nhỏ ở đầu, thường dùng để xỉa răng mỗi ngày đã đành mà còn là một dụng cụ khải tai, dùng để nạy ráy tai ra khỏi thành tai và cũng là một dụng cụ để cứu người khi có ai bị bệnh “thượng mã phong”. Bệnh này là bệnh “đứng tim, đứng mạch máu” (*Collapsus cardio-vasculaire*) xảy ra trong khi đang làm tình. Thông thường là do dương sự đã quá hăng say trong khi cơ thể đang còn mệt mỏi như khi đau mới dậy, vừa mới đi xa về, đang bị cảm cúm hay đang khi vừa đi ngoài đường vào nhà mà bị mưa ướt. Khi gặp trường hợp này, các cụ khuyên nên dùng ngay chiếc trâm cài tóc mà người đàn bà nào cũng có, hoặc chiếc tấm bạc xỉa răng của “bộ đồ làm tốt” cũng được, chích mạnh vào đốt cột của xương sống phía dưới của bệnh nhân, nơi có chòm dây thần kinh đuôi ngựa, để kích thích chòm thần kinh này. Cách chích này có thể cải tử hoàn sinh cho người bệnh tức khắc. Ngày nay, để cho ăn chắc, các bác sĩ về ngành Tim học còn khuyên người bạn tình trước hết không nên hất bệnh nhân xuống mà nên quành tay sau lưng, nắm bàn tay nắm vai phát thùm thụp phía sau lưng bệnh nhân để kích thích làm cho tim đập lại. Nếu vừa làm như thế, vừa thổi phù mạnh vào trong miệng bệnh nhân để tiếp thêm không khí vào trong phổi thì hy vọng sống còn của bệnh nhân sẽ khá hơn.

Các dụng cụ này đôi khi được chế tạo tỉ mỉ với nhiều “khến xoắn ốc” khắc vào thân, cốt ý để dễ cầm và dễ xoay xoắn dụng cụ đó. Đôi khi, các cụ còn cầu kỳ tạo cho được một “bộ đồ nghề” đặc biệt, một “bộ đồ làm tốt” riêng của mình với các dụng cụ mạ vàng bóng loáng hay cho tráng men pháp lam (*cloisonné*) lên trên tay cầm của các dụng cụ đó, và chúng đều là những dụng cụ vệ sinh cá nhân chỉ để cho họ dùng riêng mà thôi. Có người xem các dụng cụ đó còn “quý hơn vàng” vì mỗi khi cơn ngứa lên cao thì họ quay quắt phải tìm cho được cái váy tai thô sơ đó để dùng. Do đó, đi đâu họ cũng đem theo trong túi “bộ đồ làm tốt”, những người bạn đồng hành của họ. Nhiều gia đình ngày nay thường có lệ đặt trên bàn thờ người thân các di vật, và không ít các di vật đó là “bộ đồ làm tốt” mà người thân của họ đã sử dụng lúc sinh tiền.

Ở Huế còn có một đặc điểm truyền thống về hớt tóc và váy tai là nghề cúp tóc và váy tai dạo. Những người này thường để dụng cụ hành nghề trong một cái tráp cột sau chiếc xe đạp của họ. Hai bên hông của “*porte baggage*” xe đạp, họ móc thêm hai cái ghế bố xếp để cho khách ngồi. Họ đạp xe quanh trong vùng, lựa chỗ thoáng gió, có cây cao bóng mát như dưới gốc cây bàng đại thụ hay cây bồ đề rậm rạp ở các vườn hoa và hành nghề ở đấy. Họ giăng các đồ nghề ra trên nắp tráp, rồi treo chiếc gương và cái dây nịt da để mài dao cạo lên trên thân cây. Thế là họ đã sẵn sàng hành nghề. Họ cũng có khăn trắng bạc mầu quàng cổ cho khách. Họ cũng làm đủ các pha, các mục của cúp tóc và váy tai thông thường như trong bất cứ tiệm cúp tóc nào. Và bất cứ với người khách nào, họ cũng để tất cả tâm trí, đem tất cả bàn tay nghệ thuật ra phục vụ khách

hàng, khi cúp tóc cũng như khi lấy ráy tai cho khách. Tuy không có đèn trán hay đèn điện chiếu vào tai cho thấy rõ khi vấy tai nhưng thực tế là họ lấy ráy tai một cách tài tình, không gây đau cho khách, không chảy máu và ít khi thấy khách than phiền.

Bằng chứng là những người khách hàng cũ của họ trong mỗi làng đều trông đợi họ mỗi tháng để được cúp tóc và vấy tai. Những khi rảnh rỗi không có khách, họ đưa bàn cờ tướng trong tráp dụng cụ ra và cùng với khách qua đường “làm một ván” cho vui! Hai người đánh cờ tướng ngồi trên hai ghế đầu trông như trong phòng khách ở nhà. Cái dễ thương của một cuộc sống “vô tư lự”, không nôn nóng của người Huế xưa là ở đó. Ngày nay, dần dà hình ảnh của người cúp tóc dạo đã lùi dần vào trong sương mù của dĩ vãng. Và nghệ thuật lấy vấy tai một cách giản dị, ở chỗ thông thoáng mát mẻ ngoài trời của ông bà mình ngày xưa, nay cũng đã bắt đầu đi dần vào quá khứ.

Một nghệ thuật khác để lấy ráy tai mà ngày nay hầu như đã mất dấu là “lấy ráy tai bằng sáp ong”. Chúng ta hãy nghe Michel Chaigneau tả về cách lấy ráy tai bằng sáp ong của những người thợ Việt Nam thời vua Gia Long ở gần cửa Đông Ba: “Tôi đã được thấy những người thợ vấy tai đó lấy ráy tai bằng một cách khác lạ hơn mỗi khi gặp phải trường hợp ráy tai nằm quá sâu trong ống tai mà nếu cứ cố gắng lấy ra sẽ gây tổn thương cho thân chủ. Họ cho sáp ong nhỏ giọt thật nhiều trên một tờ giấy khá mỏng rồi cuộn tờ giấy này lại thành một cái ống “hơi loa loa” với đầu nhỏ đưa vào trong lỗ tai của người khách. Họ đưa đầu đó vào một cách thận trọng để đầu nhỏ đó không bị lép vế. Đầu kia, hơi lớn hơn, được họ đốt cháy như đốt cây đèn sáp. Theo tôi nghĩ thì cái ống này hút các chất ráy tai nhớt bên trong rồi đưa ra ngoài. Khi ống đó đã cháy được ba phần tư, họ rút khúc còn lại ra khỏi tai, mở ống ra và dưới con mắt ngạc nhiên của khách hàng, ráy tai đã nằm gọn trong ống và cho khách hàng thấy lý do vì sao ông ta phải làm như vậy” (*Souvenirs de Hué*). Ngày nay, phương pháp lấy ráy tai bằng sáp ong như thế này đã mất dấu hẳn tại xứ ta trong khi tại Ai Cập, người dân vẫn thường dùng sáp ong để lấy ráy tai hàng ngày, một tập tục của xứ họ phát xuất từ mấy ngàn năm về trước mà cho đến ngày nay họ vẫn còn duy trì.

Lại thêm một nét đẹp của văn hóa Huế đang mất dần với thời gian.

16/4/2008

B M Ñ

TÓM TẮT

Vấy tai không chỉ đơn thuần là việc làm vệ sinh thân thể mà còn là một cái thú đối với nhiều dân tộc trên thế giới. Tại Việt Nam, vấy tai là cái nghề có từ lâu đời, và được nhiều tác giả nước ngoài mô tả qua tranh ảnh hoặc sách vở. Riêng ở Huế, dù là giới bình dân hay tầng lớp quý tộc, chuyện vấy tai ngày trước cũng có những nét đặc sắc riêng mang phong vị văn hóa của vùng đất kinh kỳ và đã trở thành những hình ảnh khó phai trong tâm thức của nhiều lớp người xưa cũ.

ABSTRACT

THE PLEASURE TO HAVE ONE'S EARS PICKED

To have one's ears picked is not just cleaning an organ of one's body, but also, to many peoples on earth, it is regarded as a kind of enjoyment. In Vietnam ear picking is an age-old job and have been described by foreign writers through pictures and writings. In Huế in particular, among both the common and noble circles, in the old days ear picking bore its own cultural traits typical of the royal capital and became unforgettable memory for many generations in the past.